

TADEUSZ KASZUBA CR
KRAKÓW

NIEKTÓRE CHARAKTERYSTYCZNE ELEMENTY FILOZOFII KS. PIOTRA SEMENENKI CR

Tytułowe zagadnienie artykułu przedstawię w dwóch częściach. W pierwszej postaram się pokazać charakterystyczne cechy filozofii Semeneni w jego dyskusji z tomizmem, w drugiej punktem odniesienia uczynię filozofię nowożytną. Podsumowaniem całości będą pewne konkluzje natury ogólnofilozoficznej.

1. Udoskonalić tomizm

Tomizm (lepiej: filozofia scholastyczna) nie był pierwszą genetycznie filozofią, poprzez którą Semenenko kształtował swój filozoficzny obraz świata czy też szukał odpowiedzi na podstawowe pytania filozoficzne. Spotkał się z nią później, gdy odbudował w sobie chrześcijański światopogląd na życie i odzyskiwał utraconą już wiarę religijną. Osobisty wpływ Bogdana Jańskiego nie ulega w tym względzie wątpliwości. Następnie były kontakty Semeneni z duchownymi i świeckimi przedstawicielami francuskiego odrodzenia religijnego tamtych czasów. Trzeba tu jednak zaraz powiedzieć, że chodziło wówczas o zdobycie ogólnych podstaw filozofii chrześcijańskiej. Z systematycznym wykładem filozofii scholastycznej zetknął się dopiero w czasie studiów akademickich w *Collegium Romanum* (obecnie Papieski Uniwersytet Gregoriański) w latach 1837 – 1842. Chwalił swojego profesora filozofii (Józefa Alojzego Dmowskiego TJ) za głębokie ujęcie przedmiotu. Filozofia ta jednak nie dawała mu pełnej satysfakcji, była bowiem – jak pisze – kompilacją różnych ujęć. Z tego – być może – powodu Semenenko będzie nawoływał do odnowy filozofii scholastycznej. Wydaje się, że miał osobisty wpływ na wydanie i treść encykliki *Aeterni Patris* (1879)¹ Fakt ten, tak jak i jego deklaracje, terminologia czy poruszana problematyka, szczególnie w twórczości teologicznej, naprowadziły niektórych autorów z początku XX wieku do przekonania, że filozofia Semeneni mieści się w nurcie tomizmu, choć inaczej odczytanego niż w tradycyjnych ujęciach czy wręcz udoskonalonego. „Poprawki” te jednak są tak zasadnicze, że nie pozwalają nazwać Semeneni tomistą w dzisiejszym rozumieniu tego słowa².

¹ Zob. na ten temat T. Kaszuba CR, *Piotr Semenenko a odnowa filozofii scholastycznej*, „*Studia Philosophia Christiana*” 1968, nr 4, s. 219 – 223.

² „*Cum vero tot inveniantur systemata, quae inter se omnia discrepant, prorsum certum est; omnia etiam falsa esse, uno aliquo forte excepto. Hoc systema a comuni ruina salvandam postea demonstrabimus Philosophiam Scholasticam*”

1.1 Przedmiot filozofii

Przez co – należy zapytać – filozofia scholastyczna zasłużyła sobie na to, aby w deklaracji Semenki być jedynie prawdziwą? Przez to – odpowiada autor *Studio critico sull'Averroè di Ernesto Renan e sull'valore dell'Averrosimo* – że w sposób jedynie prawdziwy wyjaśnia akt wiedzy³. Naturę tego aktu stanowi intencjonalne utożsamienie przedmiotu poznania z podmiotem poznającym. Utożsamienie to nie niszczy bynajmniej formalnej odrębności obu biegunów pola poznawczego (przedmiot-podmiot) ani, z drugiej strony, jako ich synteza nie jest względem nich czymś nadrzędnym. Dzięki temu analiza aktu wiedzy może i powinna stanowić neutralny punkt wyjścia filozofii pierwszej⁴.

Wiadomo nam również, że i tomizm – szczególnie ten egzystencjalny – optuje za zneutralizowanym punktem wyjścia filozofii. Jest nim byt jako taki – lub dokładniej: byt jako istniejący. Filozofowanie zaś będzie polegać tu na szukaniu ostatecznych racji, które czynią niesprzecznym istnienie takiego bytu i dają odpowiedź na pytania, dlaczego byt raczej istnieje, niż nie istnieje, dlaczego jest taki, a nie inny, dlaczego przy całej zmienności jest nadal wewnątrznie tożsamy.

Semenkę interesuje jednak przede wszystkim akt wiedzy. Chce go wyjaśnić. Zaczyna więc swoje filozofowanie od analizy świadomości empirycznie danej, a nie od świadomości czystej. Interesuje go *in esse mentis* (zawartość umysłu), lecz nie w aspekcie treściowym, który wciąż ulega zmianie, lecz w aspekcie funkcjonalnym, modalnym, który jest niezmienny. Funkcjonowanie to można nazwać podstawową strukturą umysłu w akcie lub pierwszą treścią umysłu, która została wyprowadzona z możliwości. Struktura tego aktu nie jest pojedyncza, lecz troista, wyraża bowiem potrójną relację, w jakiej wyraża się w pełni akt wiedzy: jako idea, jako sąd i jako rozumowanie. Relacje te werbalizuje Semenka następująco: „Forma należy do jestestwa”, „Jestestwo określa swoją formę” i wreszcie „Jestestwo i forma są czymś jednym” – czyli bytem. (*Ens et Unum convertuntur*). Skoro akt wiedzy jest od samego początku troisty w swych elementach, przeto i przedmiot wiedzy musi w swojej istocie składać się z trzech niesamoistnych elementów⁵.

1.2. Troistość elementów rzeczywistości

Filozofia Semenki najpowszechniej jest znana przez to, że w każdej rzeczywistości – rozumianej bardzo szeroko – widzi trzy niesamoistne elementy składające się na jedność konkretnego bytu. Gdyby posłużyć się tu terminologią scholastyczną, to obrazowo można by powiedzieć, że Semenka wkłada pomiędzy elementy dualizmu tomistycznego trzeci element. A więc pomiędzy materią i formą, substancją i przypadłościami, aktem i możliwością, a nawet pomiędzy istotą i istnieniem jest element trzeci – nazwijmy go siłą, która w zależności od rozpatrywanego poziomu spełnia sobie właściwą funkcję, odrębną od funkcji pozostałych dwóch elementów. Jest to zawsze element czynny. Semenka nazwie go *universale agens in natura*.

Trzeba jednak powiedzieć, że elementy dwupodziału scholastycznego są względem siebie korelatywne, wzajemnie się tłumaczą i do swojego funkcjonowania w systemie nie potrzebują niczego trzeciego. Semenka, niestety, posługiwał się owym dwupodziałem. To było zielonym światłem dla niektórych jego interpretatorów, którzy chcieli zrobić z niego tomistę. Taka jednak interpretacja prowadziłaby do niespójności, a nawet sprzeczności w całym systemie Semenki. Rozwiązania przeto trzeba szukać na innej drodze.

esse; *quamquam et ipsa tametsi in omnibus quae assrerit principiis vera ac genuina, non omne tamen punctum tulisse dicenda sit*”, P. Semenka, *Proemium in philosophiam*, s. 35 (Maszynopis w ACRR oraz w Archiwum Prowincjonalnym w Krakowie)

³ P.Semenka, *Studio critico sull'Averroè di Ernesto Renan sull'valore dell'Averrosimo*, Rzym 1861 s. 28.

⁴ „*Iam porro neque a Deo, neque ab uno ex nobis incidere potest philosophia. Philosophia incidere debet ab Instrumento quo efficit cogitationem*”, P. Semenka, *Organon* (IV), s. 54.

⁵ Jaki przedmiot wiedzy, taki sam i akt wiedzy platoński, jest on pojedynczy. Zob. P. Semenka, *Biesiady* (V), s. 138; u Semenki przedmiot wiedzy i akt sam wiedzy, zaraz od początku, w pierwszej swej istocie nie pojedynczy jest, ale troisty – *Biesiady* (V), s. 127.

Semenenko, jakkolwiek używał „starych” pojęć, jednak podkładał pod nie nowe treści; miał inną niż typowo scholastyczna wizję świata. Jestestwo – forma – siła istnienia niosą w sobie wyczerpującą wizję świata, całego świata, wszystkiego, co jest lub może być. W Absolucie jedność realizuje się na trzy sposoby, natomiast w bytach stworzonych z trzech elementów powstaje jedno.

Żaden z elementów nie istnieje oddzielnie; dopiero ich jedność tworzy byt. Żaden z nich ani nie ma samodzielnego istnienia, ani nie jest jego częścią czy warunkiem. Elementy te są po prostu wewnętrznymi relacjami bytu, różnymi sposobami jego istnienia⁶. Analogicznie, jak przy akcji wiedzy, zgodnie zresztą z zasadą, że przedmiot wiedzy i akt wiedzy – że teoria nauki i teoria bytu wzajemnie sobie odpowiadają – a więc skoro w akcji wiedzy mieliśmy trzy elementy, jako podstawy potrójnej relacji poznania, to również w bycie jako takim są trzy elementy: jestestwo, forma i siła, które są podstawą potrójnej relacji wewnątrzbytowej, dającej w rezultacie jedność bytu. Ponieważ jednak struktura bytu jest w relacji do metody, przeto prawu myślenia musi odpowiadać prawo istnienia. Odpowiedniość tych właśnie praw gwarantuje zachodzenie samego poznania, a w konsekwencji jego prawdziwość⁷.

Poparcie dla swojej teorii widzi Semenenko między innymi we współczesnych sobie odkryciach nauk przyrodniczych: w zjawiskach grawitacji, magnetyzmu czy elektryczności. Tak więc siła byłaby na płaszczyźnie metafizycznej wyjaśnieniem tych właśnie fizycznych zjawisk. Doświadczenie poznawcze tak zmysłowe (rola światła fizycznego), jak i intelektualne (światło intelektualne), doświadczenie logiczne (analiza struktury idei) czy wreszcie doświadczenie pragmatyczne, (na przykład rola pracy przy budowie domu: gdyby ze zbudowanego domu „jakoś” wycofać pracę, to dom runie) – były dla Semeneki (poza wielu innymi) rękojmią słuszności teorii trójpodziału. Argumentem za nią przemawiającym była też struktura mowy (rola czasownika) oraz struktura zdania (rola „jest”).

Wszystkie te rodzaje doświadczeń czy *quasi*-argumenty nie mogły dla Semeneki stanowić racji trójpodziału ani jego uzasadnienia. Na płaszczyźnie filozoficznej trójpodział uzasadnia intuicja intelektualna lub inaczej – oświecenie. Natchnienia do niej szukał Semenenko w swoistej interpretacji biblijnych słów: „Ja jestem, który Jestem”. Ostatecznie zaś uważał, że trzeba odwołać się do przyczynowości wzorczej Boga tak względem świata materialnego, jak i duchowego. Przyczyna ta – jak wiadomo – zawiera w sobie przyczynę formalną, sprawczą i celową. Takie podejście daje nam dużo bogatszy i bardziej wyczerpujący wgląd w byt jako taki i jego strukturę. I to jest silny atut teorii Semeneki.

1.3. Geneza poznania

W zagadnieniu genezy poznania nawiązuje Semenenko do Arystotelesowskiego określenia umysłu jako niezapisanej tablicy, z tym jednak, że pierwszego zapisu na niej dokonuje nie byt materialny – jak chciał Arystoteles – lecz byt rozumny. Mówiąc inaczej: rozum ludzki ma wrodzoną możliwość myślenia, sądzenia i wnioskowania; pierwsze zasady myślenia są wrodzone, lecz pozostają w stanie możliwości. Trzeba więc zapytać: kto, czy co, może dokonać jego aktualizacji? Nie może tego dokonać on sam, bo *quidquid movetur, ab alio movetur!* Ale ten drugi byt musi być ontycznie proporcjonalny. Warunek ten spełnia tylko aktualny byt rozumny. On to przez własne rozumne działanie aktualizuje drugi byt rozumny będący w możliwości, dając mu tym samym odrębny status ontyczny (*ens rationale subsistens*). Funkcję pośrednika pomiędzy bytem aktualnym i możliwościovym spełnia rozumne działanie tego pierwszego wyrażające się poprzez mowę. Mowa bowiem jest najprzód formą zmysłową bytu rozumnego jako takiego, wtórnie zaś wehikułem przenoszącym z

⁶ P. Semenenko, *Le pape*, s. 21.

⁷ „*Est namque imprimis et idealis et realis; scilicet expromit una simul et legem cogitandi et legem essendi*”, P. Semenenko, *Proemium in philosophiam*, s. 30.

bytu aktualnego na możliwościowy światło intelektualne, które aktualizuje rozum możliwościowy i czyni go bytem rozumnym⁸.

Tak wyposażony w zasady i metody rozum staje się rozumnym podmiotem, podmiotem czynnie budującym wiedzę; teraz dopiero może nastąpić wtórny zapis tablicy poprzez byty materialne, które jednak są zawsze nie racją poznania, lecz okazją do poznania. Najważniejszy jest bowiem zapis pierwszy i jego zawartość zarówno funkcjonalna (formuła logiczna), jak i treściowa (idea bytu)⁹

Jak widać, w systemie Semenienki zachodzi jedność pomiędzy myśleniem a językiem w jego poznawczej funkcji – jedność funkcjonalna i egzystencjalna. Znaczy to tyle, że język nie odgrywa jedynie roli komunikatywnej, lecz że i „dla siebie” nie można myśleć pozajęzykowo¹⁰. Należy jeszcze stwierdzić, że zachodzi również między nimi jedność genetyczna w tym sensie, że „język i myślenie powstały równocześnie, wzajemnie się kształtowały i warunkowały w swym rozwoju” (nie trudno tu dostrzec wpływ Herdera i tradycjonalizmu). Czynna rola w procesie myślenia przysługiwałaby jednak językowi. W związku z powyższym proces nauczania ma kapitalne znaczenie w zdobywaniu wiedzy.

Wróćmy jeszcze do pierwotnej aktualizacji rozumu możliwościowego: nie może ona iść w nieskończoność. Akt bowiem jako taki nie jest autonomiczny¹¹, łańcuch przyczyn wtórnych doprowadza koniecznie do przyjęcia Absolutu jako Rozumu. Mielibyśmy tu zatem do czynienia z jakimś objawieniem pierwotnym, które w stosunku do poznania odgrywałoby analogiczną rolę jako akt stworzenia w stosunku do istnienia¹².

2. „Ochrzcic” filozofię nowożytną

„Filozofia antyreligijna prowadzi społeczeństwa, narody do kompletnej dyssolucji, czyli zupełnego rozbicia – całą ludzkość do samobójstwa. Potrzeba filozofii religijnej (...) fałszywa jest obecna filozofia antyreligijna i błędne są jej twierdzenia o naturze, o początku i celach człowieka, społeczeństw i świata (...), o nowej nauce społecznej. Z tego fałszu jej stanowiska wynika, że sądzi źle o instytucjach przeszłych i źle radzi o instytucjach przyszłych”. Jednym słowem, Bogdan Jański – bo są to jego słowa – nawołuje do filozofii religijnej. Semenienko to wołanie wziął sobie głęboko do serca i starał się „ochrzcić” filozofię nowożytną¹³.

2.1. Punkt wyjścia filozofii

Filozofia nowożytna preferuje wychodzenie w refleksji do świadomości. Zagadnienia epistemologiczne biorą w niej górę nad metafizycznymi. Zaczęło się od Kartezjusza, który zdaniem Semenienki słusznie punktem wyjścia filozofii uczynił *ego cogito*, lecz ze swego założenia wyciągnął niewłaściwy wniosek. Z myślenia bowiem jako takiego, będącego aktem wyrażającym się w sądzie, wynika tylko to, że jest w nas przyczyna tego aktu, dlatego należy przebadać jego strukturę. Skoro

⁸ „Oportet statuere causam ab extrinseco producentem formam in ratione, esse necessario ens rationale, iam in sua forma existens” *Logica*, s. 27.

⁹ „Causam proximam quae informat rationem non esse ens rationale per se, sed per suam formam, quam manifestat, et manifestando communicat et ita illum rationem informat... Haec forma entis rationalis manifestata ad extra alienae rationi est ipsius affirmatio de se ipso”. tamże, s. 28 – 29.

¹⁰ Doświadczenie jest u nas tylko okazją i sposobem, jakim do tego wniosku (odróżnienie cech istotnych i przypadkowych) przychodzimy, który jest sam oparty na zakonie myślenia; kiedy tymczasem w Arystotelesa teorii doświadczenie jest racją. Zob. P. Semenienko, *Klucz do filozofii*, s. 31; *Logica*, s. 27; *Proemium In philosophiam*, s. 74 n.

¹¹ P. Semenienko, *Proemium in philosophiam*, s. 18, 19; *Organon* (IV), s. 58, 68.

¹² “Parum refert quod haec idea non veniat nobis immediate a Dio, sed per homines, per parentes. Namcum affirmatio parentum de se ipsis participat sit ab ipsorum parentibus, et sic ulterius, evidens et hanc affirmationem non esse “autonomon” et necessario referri ad primam affirmationem., i.e. Dei”. P. Semenienko, *Logica*, s. 136.

¹³ B. Jański, *Pod Sztandarem Zmartwychwstałego Zbawiciela*, Rzym 1978, s. 61.

bowiem zachodzi poznanie, to musi zachodzić odpowiedniość strukturalna pomiędzy obu członami aktu wiedzy: czyli sposób, w jaki istnieje byt i jak jest mi dany poznawczo, musi odpowiadać ujęciu tego bytu przeze mnie.

Słusznie w tym względzie postąpił Kant, pytając, co w akt wiedzy wnosi „ja”, a co jest mi dane z zewnątrz. Jednakże jego orientacja sprawiła, że „ja” ustanowił podmiotem prawa myślenia. „Ja” zaś jest przygodne, nie jest autonomiczne; otwiera przeto drogę do relatywizmu. Transcendentalna kantowska świadomość, chociaż tworzy naukowy obraz świata, jednak nie odzwierciedla rzeczywistości obiektywnej, formy bowiem myślenia nie mają zastosowania do rzeczy samych w sobie. Nauka jest przeto tylko zbiorem sądów syntetycznych *a priori*. U Semenienki zaś nauką jest zbiór sądów ogólnych i koniecznych o rzeczywistości. Dlaczego? Bo „prawo myślenia”, będąc formą rozumu ustaloną przez przyczynę zewnętrzną, doprowadza ostatecznie do Absolutu, którego jest partycypacją. Skoro zaś Absolut jest na równi racją myślenia i istnienia, to zachodzi odpowiedniość pomiędzy prawem myślenia i prawem istnienia. Formy odnoszą się do jestestwa. Trzeba tu jednak dopowiedzieć, że „formuła logiczna” jest pewną firmą *a priori*. Ze względu jednak na genezę i interpretację, jakie daje jej Semenienko, nie jest ona subiektywna, lecz obiektywna, a nawet absolutna.

Jeżeli chodzi o stosunek Semenienki do Hegla, to nie ulega wątpliwości, że u obu filozofów punktem wyjścia filozofii jest „zawartość umysłu”¹⁴. Jednakże o ile zainteresowania Hegla poszły w kierunku treści umysłu, o tyle Semenienkę interesuje przede wszystkim aspekt funkcjonalny świadomości. Aspekt treściowy świadomości, czyli idea bytu jako bytu, jest niewątpliwie u Semenienki związany z aktem. Akt ten z jednej strony wyraża prawo myślenia, a z drugiej – jego treść. Logicznie pierwotne jest jednak prawo.

Gdyby się jednak przyjęło, że logicznie biorąc, Hegel rozpoczyna od pojęcia starania się i przez jego analizę dochodzi do jego dwóch momentów skrajnych, wtedy można by twierdzić, że Semenienko postąpił podobnie: z analizy aktu jako aktu (czyli z analizy ruchu) dochodzi do ustalenia jego momentów składowych. U Hegla momentami tymi są byt i nicość, u Semenienki natomiast jestestwo i forma. U Hegla rozwój-ruch jest samoczynny, u Semenienki zapożyczony; u Hegla sprzeczność jest siłą napędową rozwoju, u Semenienki zaś afirmacja, mająca swoje uzasadnienie w sile; u Hegla myśl utożsamia się z bytem; u Semenienki myśl jest formą bytu w umyśle, dlatego logika ma u Semenienki tylko walor formalny, a nie realny, jak u Hegla umysł jest tylko realny w aspekcie biernym. Semenienko odrzuca tak samo rozwój idei, jak i spontaniczność poznawczą umysłu. Wprowadza natomiast iluminację. Aby zaś ona nastąpiła musi zaistnieć działanie drugiego bytu świadomego poprzez mowę. Dlatego dyskurs i intuicja wzajemnie się przenikają i warunkują. Jakkolwiek więc punkt wyjścia filozofii Hegla określa Semenienko jako sofizmat i dziwactwo, a w związku z tym cały jego system ocenia negatywnie, to jednak trzeba powiedzieć, że strukturalnie i metodologicznie filozofowanie Semenienki jest podobne do heglizmu. Chyba jednak najbardziej podobała się Semenence u Hegla jego „trójkowość”¹⁵. Gdzie znaleźć dla niej źródło i uzasadnienie?

2.2 Egzemplaryzm trynitarny

Dla Semenienki, tak jak dla wielu innych myślicieli chrześcijańskich, Bóg jest ostateczną zasadą i ostatecznym Kimś, Kto tłumaczy wszystko. Chodzi tylko o to, jaki jest najbardziej podstawowy i życiodajny stosunek Boga do świata. Semenence Bóg jawi się jako przyczyna wzorcza świata. W zagadnieniu egzemplaryzmu Semenienko nawiązuje do wcześniejszych ujęć tego zagadnienia: do Platona, Augustyna, Tomasza, Bonawentury... Jego istotę egzemplaryzmu można sformułować następująco: absolutna jedność Boga, którego istotą jest bycie, realizuje się w trzech Oso-

¹⁴ Zob. T. Kaszuba CR, *Semenienki koncepcja filozofii jako racjonalnego poznania* Rzym 1985, s. 54, 83, 91.

¹⁵ „Hegel dał za pierwszą myśl, myśl czystego bytu, tożsamego z nim nicestwa i jednego obojga, które ma być stawianiem się. A zatem jego myśl pierwsza nie jest pojedyncza, ale mnoga. To słusznie uczynił, że pierwszą myśl osądził być nie pojedynczą, ale mnogą. Choć to znowu nieszczęśliwie, a raczej źle i zgubnie uczynił, że za taką pierwszą myśl położył kontradycję i sofizmat”, P. Semenienko, *Biesiady* (I) s. 141.

bach; na jedność bytu przygodnego składają się trzy elementy z tym, że „w Bogu z jednego trzy, w stworzeniu z trojga jedno. Ta jest różnica wieczna między Bogiem a stworzeniem”. Semenenko oczywiście nie zadawała się przyjęciem troistości jako ogólnego prawa rzeczywistości, lecz idzie jeszcze dalej. Same relacje pomiędzy niesamodzielnymi elementami bytu określa na wzór relacji, jakie zachodzą pomiędzy Osobami Bożymi w Trójcy Świętej.

Przyjmując te założenia, łatwo zauważyć, że dziedziną ich aplikacji będzie przede wszystkim ontologia i metafizyka. Pozostaje jeszcze pytanie: jak wygląda sprawa w dziedzinie epistemologii? Lub inaczej: jak „formuła logiczna”, która jest osnową epistemologii, znajduje w Bogu swoje transcendentne uzasadnienie?

Bóg jest Pierwszym Poruszycielem zarówno w porządku istnienia, jak i poznania. Wiemy już, że myślenie ludzkie jest przygodne, jak każdy byt stworzony. Nie jest więc ono ani samoczynne, ani autonomiczne. Drugi byt racjonalny, aktualnie świadomy, może przez swoje racjonalne działanie wyrażające się w mowie zaktualizować w drugim bycie racjonalnym formułę logiczną, która dotąd jest w nim tylko w możliwości. A skoro drugie byty racjonalne też są tylko przygodne, dlatego trzeba z konieczności założyć „mowę Bożą” jako pierwsze racjonalne działanie, poprzez które Bóg objawia się jako prawda, zatwierdza się jako Byt Racjonalny, istnieje samoistnie, w którym *Esse* i *Ratio* są tym samym. W tym miejscu należałoby omówić Semenenko interpretację „metafizyki *Księgi Wyjścia*”, której *recogitatio* jest jakby powrotem do owego pierwotnego objawienia się Boga, dającego ostateczne uzasadnienia „formule logicznej” (reminiscencja u Platona?). Ramy artykułu jednak na to nie pozwalają.

Egzemplaryzm u Semenenko nie jest *adagium* czy pierwszą przesłanką filozofii, z której wyprowadzałby wszystkie jej założenia. Egzemplaryzm dostarcza mu tylko metody podejścia do rzeczywistości we wszystkich jej aspektach. Na podstawie bowiem prawa przyczynowości, powinna realizować się w każdym bycie troista jedność. Jest to przecież „myśl Boża, podług której rzecz jest stworzona”¹⁶. Ta myśl jest jedna i powszechna. Ona właśnie stanowi prawo rzeczywistości, które logicznie wyprzedza każdy konkretny byt; można powiedzieć, że jest „schematem” Bożego działania zgodnie z zasadą *agere sequitur esse*. Przy takim założeniu dane teologiczne dostarczają wiedzy potężnego światła. Tak więc „formuła logiczna”, której osnową jest siła, jaka wyraża tak prawo myślenia, jak i istnienia i niesie w sobie ideę bytu, jest *aliquid absolutum*, poza którym stoi Bóg w swoim absolutnym i relatywnym sposobie istnienia.

2.3. Filozofia absolutna

Genezy pojęcia Absolutu w systemie Semenenko należy szukać przede wszystkim we współczesnej mu filozofii idealistycznej. Przemawia za tym powiązanie historyczne Semenenko z idealizmem niemieckim. Pierwszą lekcję filozofii otrzymał Semenenko za pośrednictwem dzieł klasyków idealizmu niemieckiego. W nim zaś – jak wiadomo – pojęcie Absolutu było zagadnieniem centralnym. To samo należy również odnieść do innych ośrodków myśli filozoficznej XIX wieku, które wyrosły w kręgu filozofii niemieckiej.

Drugim czynnikiem wprowadzającym do systemu Semenenko pojęcie Absolutu była niewątpliwie akceptowana przez niego koncepcja filozofii jako nauki. Dla Semenenko bowiem – tak jak dla Hegla czy Wolffa – „filozofia ma jedynie do wyboru: albo być naukowym poznaniem, albo nie być wcale”¹⁷. Samo zaś poznawanie naukowe przy racjonalistycznych tendencjach Semenenko jest umodelowane dedukcyjnie i o tyle tylko ma wartość, o ile jest systemem. Postulaty te mogła spełnić tylko taka filozofia, której osnową jest pojęcie Absolutu.

¹⁶ „Haec distinctio inter formam et ena, eorumque hypothetica identitaas, considerate tamquam lex omnium rerum, est effectus causae absolutae”, P. Semenenko, *Klucz do filozofii*, s.100; tenże, *Biesiady* (II), s. 60.

¹⁷ *Agimus de philosophia, quae vult esse et atque esse debeat scientia, ac eo ipso necesse est habeat suum certum principium quod simul eius erit initium, suam undubitatam methodum, suas necessarias conclusiones*”, P. Semenenko, *Organon* (I), s. 57.

Trzecim wreszcie źródłem filozofii absolutnej Semeneki było utożsamienie absolutu fizycznego z absolutem religijnym. Wcześniej już starałem się pokazać, że „formuła logiczna” jest absolutem epistemologicznym i że ma odniesienie do Boga. Absolutem metafizycznym jest siła, która jest racją myślenia, istnienia i działania, i życia.

Zatrzymajmy się jednak nad ostatnim zagadnieniem, to jest stosunku absolutu filozoficznego do religijnego. Istnienie prawdy jako takiej nie ulega według Semeneki wątpliwości. Prawda jest jedna. Od strony więc przedmiotu nie ma różnicy pomiędzy filozofią i teologią. Również i od strony podmiotu nie ma pomiędzy tymi naukami różnicy. Gdzie jest więc źródło odrębności pomiędzy nimi? W sposobie automanifestacji – odpowiada o. Piotr. Dwa są podstawowe sposoby automanifestacji Prawdy (zauważamy tu, że Semeneko wchodzi już w dziedzinę danych religijnych). Prawda objawia się w sposób naturalny, i na tym bazuje poznanie naukowe, oraz w sposób nadnaturalny – który stanowi domenę wiary. Na poznaniu naukowym nadbudowana jest filozofia, a na wierze – teologia. Automanifestacja naturalna prawdy jest ufundowana na akcie stworzenia; nadnaturalna zaś – na akcie Objawienia. W pierwszym przypadku mamy do czynienia z prawdą rzeczową, a w drugim z prawdą osobową. Pierwsza wskazywałaby na absolut filozoficzny, a druga na absolut religijny. W tym miejscu Semeneko przyznaje, że odwołuje się do pojęcia filozofii chrześcijańskiej¹⁸. Znaczyłyby to, że przyjęcie faktu Objawienia religijnego stanowi linię demarkacyjną pomiędzy filozofią chrześcijańską a niechrześcijańską oraz że Semeneko jest zwolennikiem tej pierwszej.

Konieczność przyjęcia Objawienia w ogóle wynika jeszcze w systemie Semeneki z radykalnego oddzielenia materii i ducha. W związku z tym sama aktualizacja duchowej władzy poznawczej człowieka może dokonać się poprzez przyczynę ontycznie proporcjonalną. Ostatecznie będzie nią naturalne objawienie się Boga; naturalnie w tym sensie, że dzięki niemu rozum ludzki, będąc możliwościovym, staje się aktualnym, czyli zyskuje swoją naturę, zdolność do poznawania. Dalej byłoby to jakieś objawienie podmiotowe, w przeciwieństwie do przedmiotowego. Treść jednak – przynajmniej ta najogólniejsza objawienia naturalnego/podmiotowego jest u Semeneki co najmniej uzgadniana z danymi Objawienia biblijnego. Chociaż więc stwierdza, że w filozofii nie opiera się bezpośrednio na danych Objawienia biblijnego, jednak dane te ma zawsze na uwadze i z nich czerpie natchnienie¹⁹.

Dając taki fundament swojej „formule logicznej”, czyli utożsamiając ostatecznie absolut filozoficzny z Bogiem objawionym w Piśmie świętym, Semeneko był przekonany, że dokonał w stosunku do filozofii nowożytnej czegoś analogicznego do tego, czego dokonał św. Tomasz w stosunku do filozofii Arystotelesa, a św. Augustyn w stosunku do filozofii Platona – że zbudował spójny system wiedzy racjonalnej, w którym filozofia wszystko od Boga wyprowadza i z powrotem wszystko do Niego sprowadza²⁰. Niestety, Semeneko nie stworzył takiego spójnego i kompletnego systemu, jak zamierzał, stąd w wielu obszarach jego filozofii skazani jesteśmy na spekulacje, domysły i odwoływanie się do wewnętrznej niesprzeczności systemu jako takiego, zwłaszcza jeśli idzie o metafizykę.

Filozofowanie Semeneki wywarło wpływ na jego podejście do wielu uprawianych przez niego dziedzin i stosowane w nich metody. Dla przykładu można tu wymienić teologię dogmatyczną, moralną, eklezjologię, historiozofię, teologię życia wewnętrznego – sprawy te jednak nie wchodzą w zakres tematu tego artykułu. Co się zaś tyczy filozofii, trzeba powiedzieć, że charakterystyczne jej elementy stanowią efekt wysiłku dania nowej chrześcijańskiej wizji świata, wizji na-

¹⁸ „*Cuius gratia considerandum est, verum (quod est obiectum cognitionis) summi posse vel impersonaliter, vel etiam personaliter, i.e. alii personae. Summae scilicet ac Absolutae ultimo inhaerens. Hanc rem negant philosophi non cristiani*” P. Semeneko, *Proemium in philosophiam*, s. 11.

¹⁹ „*Philosophia ex principiis revelationis divinae non procedit directe, licet ea supponens et ex eis cogitans, optime sibi consulat. Inde est quod nos ad marginem, ut ita dicam, ponamus illuddivinum oraculum, quod nobis patefacit Deum »omnis in misura, et numero, ac pondere disposuisse«. Ex quo licet cortissime non aliam esse rationem in processu determinationum omnium rerum nisi hanc per mensuram primum, per numerum deinde, et tandem per pondus*”, P. Semeneko, *Logica*, s. 144.

²⁰ Zob. *Konstytucje Zgromadzenia Zmartwychwstania Pańskiego*, Rzym 1850, par. 176.

ukowej. Ten sam cel wyznaczał kierunek jego dyskusji z filozofią scholastyczną i nowożytną. Wydaje się, że starał się go osiągnąć: 1) w sposób odpowiedzialny: rzeczywiście bowiem podał warunki, których przyjęcie sprawiło, że filozofia nowożytna została pozbawiona tych konsekwencji, które są niemożliwe do przyjęcia dla chrześcijanina; 2) w sposób rzetelny, gdyż dane zaczerpnięte z Objawienia nie zostały dołączone do filozofii w sposób luźny i niejako „z zewnątrz”, lecz w sposób organiczny zostały włączone w samą strukturę filozofii, tak że stanowi ona system spójny i niesprzeczny. Etienne Gilson powiada, że ilekroć zachodzi tego rodzaju rewizja filozoficznego pojmowania świata w świetle danych Objawienia, tylekroć mamy do czynienia z filozofią chrześcijańską. Próba Semenki szła po tej właśnie linii.

Z zagadnień szczegółowych można by tu jeszcze zasygnalizować jako ważne i operatywne w nauce i w życiu takie sprawy jak:

- dynamiczna wizja rzeczywistości;
- podejście do rzeczywistości równocześnie od strony myśli, rzeczy, czynu, języka;
- teoria afirmacji, jako pozytywny „napęd” wszelkiego rozwoju i życia;
- rozpoczęcie badań nad teorią i metodologią filozofii poprzez *organon*;
- ogólna tendencja do takich rozwiązań, poprzez które zostałyby wykluczone rozwiązania skrajne.

Certains éléments de la philosophie de Piotr Semenkeno CR

Piotr Semenkeno, cofondateur de la Congrégationis de la Résurrections et célèbre philosophe polonais a complété sa formations philosophique pendant des études à Collegium Romanum aux années 1837-1942. Son point de départ était le thomisme (la philosophie scholastique) qu'il voudrait renouveler. Il l'a reconnu comme la vraie philosophie parce qu'elle explique l'acte de la connaissance. En fait, le sujet connaissant s'identifie avec l'objet de la connaissance. On peut considérer cet acte comme idée, jugement et raisonnement. La réalité a la triple structure. Ces trios éléments sont appelés l'être, la force et la forme. Ces sont les relations intérieurs de l'être. La personne humaine possède potentiellement des capacités de penser, de raisonner et de juger. Il faut les actualiser par l'action rational, qui est passage de l'être raisonnable a l'être potentiel. La pensée est chez Semenkeno comme chez Kant le point de départ de la philosophie. Mais notre philosophe a tiré des conclusions différentes: la structure de connaissance correspond avec la structure d'existence. En conséquence l'acte de raison nous amène à l'Absolut. Dieu reconnu comme l'Absolut est la cause exemplaire de l'Univers. Semenkeno exprime la thèse de l'exemplarisme: Dieu dont l'unité se réalise dans la Trinité est le modèle pour tous les êtres accidentels, qui se composent de trois éléments. L'Absolut est une notion centrale de la philosophie de Semenkeno. Il y a coïncidence entre l'Absolut religieux et l'Absolut philosophique: L'Absolut est toujours la Vérité. Mais il existe la différence dans l'automanifestation de la Vérité: elle se manifeste dans la manière naturelle (domaine de la philosophie) et dans manière surnaturelle (domaine de la théologie).

słowa klucze: *absolut, akt poznania, byt, egzemplaryzm trynitarny, egzystencja, filozofia absolutna, filozofia XIX wieku, forma, istota, istnienie, jestestwo, myślenie ludzkie, osoba ludzka, neotomizm, prawda, siła, tomizm, troistość, wizja świata, zawartość umysłu*